ԵՒՐՈՊԱ

Քաղաքական Լուրք

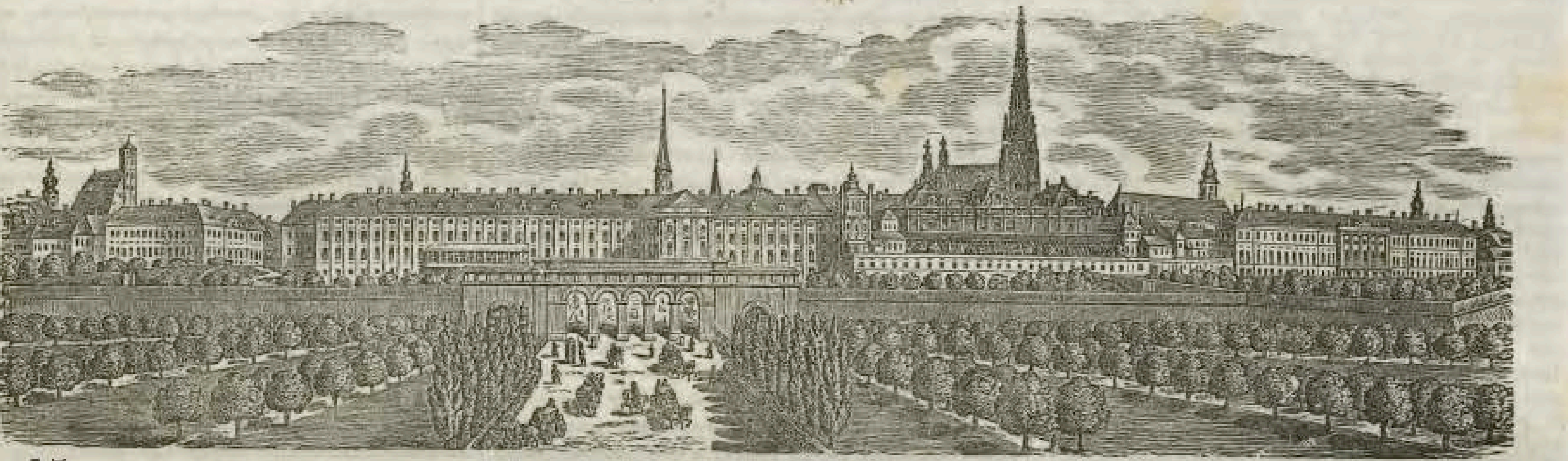

ԹԻՒ 15 | 11 ԱՊՐԻԼԻ (30 ՄԱՐՏԻ) | 1848

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

ՎԻԷՆՆԱ. Վերջի մը պաշտօնեաներու փոփոխութիւն. Փիլլերսդորֆի գրութ. Խառնակման կառավարութեան լուրերը. Հռոմ՝ Աւստրիայի դեսպանին պատահածները.

ԳԱՂՂԻԱ. Փարիզ Լէհերն ու Իտալացիները. Լամարթինի Փիլիպպոսին ուղղածները. Փարիզի ու ամենայնները.

ՊՐՈՒՍԻԱ. Պրուսիայի պատրաստութիւններ ու զգուշութիւններ.

ԻՏԱԼԻԱ. Ամէն տեղ լուրեր.

ՍՊԱՆԻԱ ՈՒ ՆԷԱՊՈԼԻՍ. Լոմպարտիայի յաջող ապստամբութիւնները.

ՀԵԼՎԵՏԻԱ. Դեհթայէլ նախագահը. Պատերազմին կը բանայ. Զանազան փոփոխութիւններ.

ՄԻԱՑԵԱԼ ՆԱՀԱՆԳՆԵՐ ԱՄԵՐԻԿԱՅԻ. Միաբանութիւն, (հաշտութեան ու վերջ.)

ԽԱՌՆ ԼՈՒՐԵՐ. Նոր Իտալացւոց պէտքերը. Քաղաքականութիւն ու բարեկարգութիւն.

ՎԻԷՆՆԱ, 10 ԱՊՐԻԼԻ

ԱՆՑԱԾԸ Կայսրը Գիւլայէ մարաջախտին՝ ծեր ամուսնութեան պատճառաւ՝ երեւմնեց պաշտօնէն հրաժարիլը ընդունեցաւ, ու նոյն երեւմնեց պաշտօնը Գրաւու մարաջախտին տուաւ: Պաւերիայի պաշտօնեայ՝ Ֆանիրի տարապայման անուանեցաւ: Դաշտային կոմսը՝ պաշտօնեաներուն առժամանակեայ ղեկավարը քիչ մը առնելուն համար ատրճանակէն երբեմն՝ նոյն պաշտօնէութիւնը ապառակին գործոյ պաշտօնէին՝ Փիլլերսդորֆին կոմսին տրուեցաւ: Պարոնն Լըվեր արքեպիսկոպոսը ցորաց հրամանատարութենէն հրաժարեցաւ: Նշանակեալ Լոմպարտիկոս արքեպիսկոպոսը կայսեր հօրեղբայրն ալ կայսեր փոխանորդութենէն հրաժարեցաւ, ու անոր փոխանորդ՝ կայսեր եղբայրը դրուեցաւ:

— Խնդրէս յայտնի է, բայց տէրութեան մէջին գլուխ քննութիւնը (մինիստրան), կայսեր Մարտի 15ին տուած գծովը փերջ եղաւ, ու տպագրութիւնը ազատ եղաւ: Ընդհա 1ին Բիլլերսդորֆ պաշտօնէն՝ նորին գործոյ պաշտօնեան, որոնց տէրութեանց սովորութեանը նման մամուլ կամ ազատութեան համար օրէնք մը հրատարակեց, որն որ խիստ քիչ մը չափաւորութեան պատճառ եղաւ: Համալսարանին ուսանողներն ու գրագէտները անոր չհաւանեցան, չատ խիստ է, կըսէին, մանաւանդ 36 ու 39 յօդուածները: Աւտոք ուսանողները ժողված խորհրդոյ կերպով մը խոշոր հրէին, բայց Պ. Բիլլերսդորֆ խոստանցութեան ուղղէն առաւ. Պ. Հէս համալսարանին ղեկավարն ձեռքանց խնդրեց, որ առ օրէնքը առժամանակեայ է, ու բուն օրէնքը խորհրդաժողով պիտի ալ որ, անոր համար հոգ չընեն, թէ որ փոխուելու բան կայ նէ՝ կրնայ փոխուիլ, միայն թէ օրինաւոր ձամբով առաջարկուի: Նոր վրայ ուսանողները չատ ուրախացան, անոր համար ալ երեկոյ որը՝ կեբակին որը՝ մայրաքաղաքը համար մեծ ուրախութեան ու ցնծութեան օր եղաւ., առտուանց կանուխ Ս. Ստեփանոս մայր եկեղեցւոյն զանգակատան գլուխը սեւ, կարմիր ու ոսկի՝ Գերմանական դրօշը բացուած տեսնուեցաւ, որն որ բազմ Գերմանիոյն մէկ գլխոյ սակ միաբանութեան նշան էր, ինչպէս որ հիմա բոլոր գերմանացիք կը բաղձան: Նոյն օրը առտուանց կանուխ՝ ուսանողները համարզական դաշտին վրայ ալ նոյն դրօշը անկած, աղաւնիին ներքեւ կեցած էին. քիչ մը ետքը ամէնը մէկտեղ Ս. Ստեփանոսի հրապարակը մեծ դրօշը բարձրացուցին, հոն էր նաեւ ազգային պահապան զօրքը. 200 հոգւոյ չափ երգիչներ իրենց ազգային երգը երգելէն ետքը՝ ուսանողներէն քանի մը հոգի ճառեր խօսեցան: Բայց ամէնէն մեծ ուրախութիւն այն առեն եղաւ, երբ որ անկից եկեղեցի կայսեր պալատին առջեւը եկան: Կայսրն ու կայսրուհին պատուհանը եկան: Բոլոր ժողովրդեան կեցցէ՛ պոռալուն ձայնը սիրտ կը թնդացնէր, ուսանողներուն կողմանէ Պ. Պուրկմոլ կայսեր ճառ մը խօսեցաւ, որուն մէջ իրենց կայսեր վրայ ունեցած սէրը, ու հայրենեաց վրայ իրենց վերինք գնելու պատրաստութիւնին ցուցուց: Անկից ետքը ուսանողներէն քանի մը հոգի կայսեր համաձայնութեամբը դրօշը կայսեր պալատին, որն որ անանց ձեռքէն առաւ, ու պատուհանէն դուրս հանեց: Ուրախութեան չափ չկար, ու կեցցէ՛ պոռալուն վերջը չէր գար:

— Վիէննայի լրագիրը Լոմպարտիայի վրայ առ տեղեկութիւնը կու տայ: Աւստրիոյ զօրավարը Ռադեցկին 2էն դրելով Մարտին 18էն մինչեւ 30ը պատահածներուն համառօտ նկարագիրը կընէ: Առ տեղեկութենէն կը տեսնենք որ զօրքն ու իր քաջ ու հմուտ զօրավարը մեծ դժուարութիւններու մէջ, որոնց նմանը պատերազմներու պատմութեան մէջ քիչ եղած է, չէ թէ միայն իրենց զէնքեր, հապա իրենց զինուորական պատիւն ալ պահելին, ու միայն նոյն քաջութեանը կեանքը ու պատերազմին բարի փախուստ մը տալու պատրաստ են: Տէրութիւն ալ անոր ձեռքէն եկածը կըսէ, առանց դժկամի զօրքի մը ջանքին ետ կարենէ դիմանալ չըլլալու: — Աստուածային պատմութիւնը առ է: Զօրավարը շատերէն կրնանայ որ 18էն Միլանի մէջ ընդհանուր ապստամբութիւն սկսի փրթի: Հոգէն 17էն իրիկուն կայսեր 15էն բոլոր չորրորդներուն բորբ հեռացրել Վիէննայէն ամենայն, երկրորդ օրը (18էն) առաւօտուն բոլոր քաղաքին ճամբաներ, բայց ու բոլոր ժողովրդեան վրայ ան բարի ազդարարութը յղեաւ, որն որ կը յուսայի, քանի մը ժամի մէջ խռովութիւն ու շփոթը անցնելու: Զօրքը Թէպէտ որքէն պատրաստուած էր, բայց քաղաքային պաշտօնեաներուն հրամանին կը սպասէր, որոնք միայն խիստ վերջին հարկաւորութեան մէջ զէնքի զօրութիւն բանեցնելու միայն ունէին: Նախ ետքը երթալով կ'ամէր, ու որքէն ժողովրդեան կողմանէ յարձակումն սկսած էր, երբ որ զօրավարը ամբարտելով տեղւոյն կեցոյ: Իրորու վրայ դէշ լուրեր զօրավարին կը հասնէին, ու քաղաքին մէջ որքէն պատնէշներ շինելու սկսած էին: Զօրավարը շուրջը պաշտպանելու սկսաւ: Բայց զօրաւորներ քաղաքին մէջ կառավարութեան պալատը առին, պաշտօնեաներուն մեծ մասը գերելին ու պալատը կողոպտեցին, դիւանին մէջ մնացը ստացածներն ու դաշտերկրին փախանորդ Օտոնէլ կոմսը գերի բռնեցին:

Միլիսանալը զօրավարը ազգապետին հրամանացը պատնէշները զարկել տալու, ու առանց ալ նորէն առնուեցաւ: Բայց առ բանակին մէջ բոլոր քաղաքին մէջ սաստիկ կռիւ էր, պատուհաններէն զինուորներուն վրայ հրացան կը պարպէին, ու ամէն կերպ բաներ, մինչեւ խառնուած եղ ու ջուր կը թափէին: Ավան զօրավարն ալ ամէն մէկ պատնէշի հետ զատ զատ կռուելով անցաւ մայր եկեղեցւոյն հրապարակը գնաց, որ բուն գլխաւոր ու խառնակութեան ընտրած տեղն. զօրքը զարկաւ առաւ ու նոյն հրապարակը բռնեց: Իրիկուն եղած էր, կռիւը մէկ ժամ՝ մերձենալ ունեցաւ. ու զօրավարը ուզեց որ քաղաքի խորհրդարանն ալ առնու, ուր առժամանակեայ կառավարութիւնը ժողված էր, որպէս զի ապստամբութեան կեդրոնը աւերէ: Կէսէր 4 ժամ՝ անցաւ, ու ազատամիտներուն կողմանէ յաւահատութեամբ կը պաշտպանէին: Աւերջապէս զինուոր բոլոր գրաւը կատարեց. արնոտ հետեւոյ (սեղանները) մտնելէն կամ փլատակներէն ետեւ, 5 օրա բռնել. ունեցող Թնդանօթներով որոնք ներ փողոցներուն մէջ հարկաւորելու պահանջեց, դռները ջարդեցին, ու առնը առնուեցաւ: 250է աւելի գերի բռնուեցաւ, որոնք հոն ժողոված վերջերու պատրաստութեամբը մէկտեղ ամբողջ տարուեցան. բռնուողներուն մէջ շատ երեւելի մարդիկ ալ կային: Ապստամբութեան մեծամասնութիւնը Թերեւ զէնուեցանելը, որովհետեւ գետ յայտնի չէ, բայց ստուգիւ շատ է: Աւստրիոյին միայն գրած էր որ Միլան բռնակէն դուրս, ու թէ որ անհնարութեան չըլլան, նաեւ գրաւն քաղաքի վրայ ռմբէ (քանդարա) ձգէ:

Զօրավարը Միլանու ուրիշ կողմանէ հանել ուզեց, բայց կարելի չէր: Երկրորդ օրը 19էն պատերազմը նորէն սկսաւ: Առաւօտէն սեղ մեղ, եւայլն ամէն կողմնէ հրացաններ պարպուեցան սկսան: Զօրքը թէպէտ յոգնած, սակայն կարգի պահպանութեան ամբողջ փառով էր: Զօրավարը մտքէն եղած գրեթէ կանչէից որ ինքը դէմը զօրացնէ ու յոգնած զօրքին ալ քիչ մը հանգիստ տայ: Բոլոր ճամբաները պատնէշներով գոցուած էին, բայց զօրքին կառավարութեանը ամէն ինչը սորվելը մը չէին: Խաղ առժամանակեայ կառավարութիւնը Պօլոմէօյ կոմսին պաշտպան փոխադրուած էր, զօրավարը ուզեց որ նա չկատարէն ալ քիչ մը եղբը յանձնէ առնու, որ թէ ազատամիտներուն գլխաւորները գերի կարելի է ձեռք ձգել, եւ թէ բանած մեծամասնութեամբ պատանդի պէս ունենայ, որպէս զի խաղաղութեանը աւելի դիւրաւ ձգէր: Զօրքին մեծ առնելու համար պատերազմը գնալով կը խրեկէր: Նոյն օրը ու նաեւ 19էն տարածի ամբողջ եղաւ, բայց նոյն օրը տարւոյն նորէն յաղթեցաւ: Զօրավարը գետ կը յուսար որ քաղաքը Թնդանօթով զարնելու հարկաւորութիւն չըլլայ, զօրքն ալ տեղերը զինուորականներուն մէջ յանձնել, միայն կառավարութեան տանը զօրքով բռնեց, բայց միտքը դրած էր որ եթէ երկրորդ օրը քաղաքացիները նորէն սկսին, ինքն ալ իր մեծին բռնելու բնէ:

Ռիէթմանէր կողմանէ գետ հանգիստ էր, բայց միշտ կը կասկածէր, որ գուցէ ասանց կամ՝ հեռաւորութեամբ Միլանին բռնը յարձակում առնէ մտիկելով, ներս յարձակին: Նոյն օրը Տ'Ասպրը զօրավարէն Բամուպյի ու Վերոնայի վրայ սիրուն լուրեր հասած. նոյնպէս լսուեց որ Բիէմոնդէն ուղիղ պատնէշներ շինել սկսեր են: Գաւառ ալ ազատամիտութիւնը երկրեն վրայ էր, ու Հերուէայիւն օգնութեան կը սպասէին, որովհետեւ կըսուէր, որ Գեւաղինէն 4 խումբ զօրք տուած են: Գաւառն ալ աւելի պաշտպանուած էր. Թոսկանայ Մայիէր զօրավարը, ու Բուսին ալ ուրիշ գունդ մը զօրք ալ Թնդանօթներով կը կենային: Զօրավարը պատուիրեց որ Բիէմոնդեան սահմանը ալեկ պահպանեն, ինքը 5 նոր խումբ իրեն կանչեց, որ-

(Palazzo della dieta Italiana)

ԳԱՂՂԻԱ

գուցընէ։ Նոյնք են զէնքերը որն որ առժամանա- կեայ հասարակութիւնը Լեհերուն [illegible] ... [illegible]

[illegible]

ՌՈՒՍԻԱ

[illegible]

ԱՆԳՂԻԱ

ԱՆԳՂԻԱՅՈՅ հասարակութիւնը ամէն իր ծովական զօրութիւնը [illegible] ... փոքր նաւատորմիղը Հիւսիսային ծովին կամ Բալտականի համար ըլլայ։

— Պրուսիայի Թագաւորին եղբայրը, որուն համար կ'ըսուի թէ Պերլինի ապստամբութեան առեն ժողովրդեան վրայ հրացան պարպելու հրաման տուած ըլլայ, Մարտի 27ին Լոնտոն հասաւ։ [illegible]

ՍԻԿԻԼԻԱ ԵՒ ՆԵԱՊՈԼԻՍ

[illegible]

ՀԵԼՎԵՏԻԱ ԿԱՄ ԶՈՒԻՑԵՐԻԱ

[illegible]

— Բեռն, 30 Մարտի։ [illegible]

— Պեռն, 27 Մարտի։ [illegible] (chambre) [illegible] (représentant) [illegible] 20,000 [illegible]

թեան ժողովքն է։ Լիբերալականներու սկզբունքը ինք իրեն բան մը պիտի չկրնայ ըրել, որուն վրայ քիչ մը արտօնգներ կան։ — Պահպանող պաշտպանութեան սահմանադրութիւնը քննելու և փոխելու սկսան։ Լաւ և յառաջ նահանգներու ինքնիշխանութիւնը միօրինակ խնդիր ըլլալով՝ չընդունուեցաւ, և բաժանումներն անոնց եղաւ, որ մեծ մասը ինքնիշխանութիւնը պահելը աղէկ կը համարին։ Պաշտպանողութեան խորհրդարանին մասնաւորներ երկու կողմ բաժնուած են, մէկ մասը նահանգներուն ինքնիշխանութիւնը շատ փափաքելով կ՚ուզէ, իսկ մէկալը ազգային միութեան արդիւնք ընելու կը ջանայ։ Հիմա աղատասէր բաժանմունքը շահելու վրայ են, և կը կարծուի որ աս ամենէկներուն սանձը իրենք իրենց ձեռքով ուզածնին յառաջ պիտի տանին։

ՈՒՍՈՒՄՆԱԿԱՆՔ

ԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ՄԵՏԱՂԱԳՈՐԾՈՒԹԻՒՆ

(Շարունակութիւն ու վերջ․ տես թիւ 11․)

2. ԿԱՊԱՐԸ ամէն ազգաց մէջ մետաղագործութիւնը կամ կերպասագործութիւնն ընտանի եղած է։ Այս բանիս մէջ առաջին կարգը կը բռնէ ԱՆԳԼԻԱԿԱՆ ՊԵՏՈՒԹԻՒՆԸ, որովհետեւ երեւելի տէրութիւններուն ամենևւին մէկը դեռ այնչափ յառաջ գացած չէ։ Անցած տարի եղած բոլոր մետաղին գումարը՝ տէրութեան կողմանէ եղած հաշիներուն նայելով՝ 26,880,000 քիլոկրամ* բռած (կէս ֆունտը) է, որն որ 1842ին եղած մետաղին դրեթէ կրկինն է։ Այսչափ մետաղին 13,880,000 քիլոկրամը Լանքաշիրայէն կ՚ելլէ, 10,460,000 քիլոկրամը Վէնտսիէն, 1,680,000 քիլոկրամ Դիրպէն, մնացածն ալ մէկալ գաւառներէն։ Մէտալը Լանքաշիրայի մէջ ուրիշ ամէն բանէն աւելի առատ ու աժան (այս ինքն քիչ ծախքով քիչ ատեն մէջ շատ բան) յառաջ կու գայ ու կը յոլքնի։ Հոս թեթեւցյ աերեւէն կենդինարը (կանդար) երկու ֆիորին ու քսան գարանդան (24½ զուրուշ) է․ իսկ բռածին լիտրը (175 տիրհէմ) 49 գարանդան (8½ զուրուշ) է․ ասկէ տեխի բռածին լիտրը ասկից առաջ փարայի մը չափ պակաս է։ 1841ին միայն Լանքաշիրան 3,183 մենելու գործատուն ունէր, որոնց մէջ 38,600 կոմեայ (ձեռն) կար․ ու գործատուներուն մէջ 90,000 մարդ 50 որ շարունակ գործք կ՚առնէ, հիմա շատ աւելի է․ Պիւնեթ 12 օրաց բռածէն մէկ օրայ անգործ մետաքս կ՚ելլէ․ Բոլոր Անգլիայի մէջ եղած մետաքսին արժէքը 32,510,000 ֆիորինի կը հասնի։

ԳԵՐՄԱՆԻԱՅԻ մէկալ մասերուն մէջն ալ մետաքսագործութիւնը շատ յառաջ գացած է, և մինչեւ հիւսիսային լայնութեան 55° աստիճանին հասած է, ուր որ թթի ամենևւին չբուսնիր։ Մինչեւ հիմա եղած փորձերն անտարակոյս կը ցուցնեն որ ասանկ կամ խնձորի ծառ բուսած տեղ թթենին ալ կրնայ մշակուիլ։ Հիւսիսային կողմերը աս նիւթիս մէջ մանաւանդ զարմանալի յառաջութիւն մ՚ունին․ Շլեզար քանի որ դէպ ի հիւսիս կ՚երթայ, այնչափ աւելի բարակ թել կը բանի, որով ան երկիրներուն մետաքսը խիստ երեւելի կ՚ըլլայ․ Այս մտքի ընկերութեան** մասնաւոր տէրութիւններուն մէջը տարին դրեթէ 800,000 քիլոկրամ անգործ մետաքս կը բանին։

ՍՊԱՆԻԱՅԻ պէս մետաքսաբեր երկրի մը մէջ եղած անգործ մետաքսը 1,100,000 քիլոկրամ կը համարուի․ ևէսը դուրս կը խրկուի, բայց դրսէն ներս անգործ մետաքս չբերուիր։ Մետաքսի գործարաններուն (ֆապրիքաներուն) թիւը 25,000 է, որ Հիւսիսային Ամերիկայի կրկինն է․ Բայց հիմա կ՚երեւայ որ մետաքսագործութիւնը Սպանիայի մէջ շատ կենդանանալու վրայ է։

ՏԱՃԿԱՍՏԱՆն ալ մէկալ մետաքսագործ երկիրներու հետ չհիւրցու արժանի է․ վասն զի իր մէջը գործուած ու գործածուած այնչափ մետաքսէն զատ՝ տարւէ տարի 300,000 քիլոկրամէ աւելի անգործ մետաքս ալ դուրս կը խաւրէ, որն որ դրեթէ 4,000,000 քիլոկրամ բռածի մետաքս է։ Խօսք սանք տէրութեան Ասիական մասին ներքին կողմերը, ուր որ նոյնպէս շատ մետաքս կ՚ելլէ, և զանազան բաներու կը գործածուի։ Օսմանեան պետութեան ամէն կողմը թէ մետաքսահանութեան, թէ մետաքսագործութեան, և թէ կերպասագործութեան մէջ մեր ազգայինք մեծ փոյթ և երեւելի գործունէութիւն մը կը ցուցնեն, ու զրուանքով՝ Տոկիւ երկրորդ նուիրակա ... ու գերագոյն պատուական ...

* Մէկ քիլոկրամը դրեթէ 350 տիրհէմ է։

** Աւստրիայէն զատ Գերմանիայի բոլոր մէկալ տէրութիւնները միջերնին մաքսի ընկերութիւն մ՚ունին, ուր ընկերութեան պայմաններուն զօրութեամբը Գերմանական տէրութեանց միջոցն մէջ մտած վճարը մէկալներուն մաքս տալու պարտաւոր չէ։

զրուանքով՝ Տաճկաստանի ... ու ամէն կողմը մետաքսահանութեան ... Ամէն Եւրոպայի մէջ գտնուած մետաքսի գործարանները կարգ մը կը ցուցնեն թէ ինչ կը վերաբերի սովորական գործունէութեան, մեծ ու պարտականութիւն ունեցող ազգաց մէջ աշխատութեան ծաւալումը մեր մէջ անհամեմատ յառաջ կ՚երթայ։ Մետաքսը շահաբեր կ՚ըլլայ, մանաւանդ հիմա որ մեծագործութեան Տաճկաստանի Յովհաննէս Ալթիպրէն հագործակցութեամբ մետաքսի գործատուններուն մէջ կործանիչ կործածուին ու մեքենաները ծախուելուն․ որոնք այսչափ արդիւնաւորութեամբ մերինները ալ պէտք են մեծ յառաջ ու մեծ եռանդով գործածել ըլլայ։ Որովհետեւ անոնց երկիրները այսչափ յառաջ գացին են, մերիններուն ալ այսչափ յառաջադիմութիւն ունենալուն վերջը Գաղղիայի ու Աւստրիայի մետաքսին համեմատ գործածուին պիտի ամէն է։ Ան ատենը Գաղղիացւոց, Աւստրիացւոց, Անգլիացւոց ու Ռուսաստանցւոց մետաքսի ու մետաքսագործութեան համար մեր անոնց առանց մեր ազգային մէջ մնացուն վաճառքն շատ շահելով, կրնանք մենք մեր ազգին ճոխութեան, ամէն կողմէն ալ բարեկեցութեան եւ ազգային գործունէութեան ալ փոխել ու յառաջադիմութեան պէտք է։

ԳԱՂՂԻԱՅԻ մետաքսահանութեան համար մետաքսի մշակութիւն (չիրասերէ մետաքս հանել) չունենք, բայց իրենց մէջն մետաքսի ծարաւութիւնը և մանաւանդ մետաքսի գործածութիւնը շատ է, և երեւելով ալ կը շահին։ Հոս մետաքսը հագուստներուն և գերասալահաց Պենիաքիւյեն կու գայ։ Անգլիա խօսք մը անցան մետաքսի ալ խաղախօսով եւ մանաւանդ Լանքաշիրայէն կ՚առնէ։ 1844ին դրսէն ամէն 2,812,233 քիլոկրամ անգործ մետաքս առաւ, որն որ 1841ին առածէն երկրորդերկէ է։ Այսչափ մետաքսին 335,114 քիլոկրամը Աֆղանստանէն էր, 757,000 քիլոկրամը Արեւելեան Հնդկաստանէն, 616,000 քիլոկրամը Իտալիայէն, 513,000 քիլոկրամ Գաղղիայէն, 338,000 քիլոկրամը Ջաղնաստանէն։

ԻՏԱԼԻԱՅԻ դործական մետաքսին մեծ մասը դրսէն կ՚առնէ։ 1842ին դրեթէ 400,000 քիլոկրամ մետաքս առաւ, որուն մեկ քառորդը Պարսկաստանէն էր, մէկ քառորդը Իտալիայէն, մնացածներն ալ զանազան տէրութիւններէն։ Հիմա Գաղղիաստանն Ռուսաստանն շատ քիչ այս ինքն $^1/_{16}$ մետաքս կ՚ելլէ։ Ռուսաստանը մետաքսագործութեան կողմանէ հայոց երկու պատճառաւ մեծանելու, այսինքն երկիրներուն ու մասնաւորապէս քիչ ... մէջ յաջողուած ... մետաքսի համար, ուր որ հայոց մշակութեանը դրեթէ Ռուսաստանի հարկաւոր եղած մետաքսին հինգէն մէկը ($^1/_5$) կ՚ելլէ, և երկրորդ՝ մեծապատիւ Լազար Լազարեան և մանաւանդ իր որդւոյն Յովհաննէս Լազարեանին համար, որոնք որ առաջին անգամ Մոսկուայի մէջ մետաքսանոցներ հաստատեցին․ որոնք հիմա շատ յառաջ գացած ու մեծցած են։ Ասով աս պարունակերը մտնալու բոլոր տէրութեան բարեկար եղան․ տէրութիւն ալ աս բանս ճանչցաւ, անոր համար ասոնց պատուներ, շնորհքներ, արտօնութիւններ տալու մէջ խիստ առատաձեռնութիւն ցուցուց։

ԳԵՐՄԱՆԻԱ մետաքսահանութեան կողմանէ Եւրոպայի մէջ երկրորդ է, բայց կերպասագործութեան մէջ առաջին կրնայ բռնել։ Հոս վիճակական օրագիրներով, դիպերով և մանաւանդ մետաքսի ընկերութեան աշխատանքովը ու տարած պարգևներովը մետաքսի մշակութիւն ու ծաղրաւորութիւնը ամէն կերպով աղէկ յառաջացաւ։ Տէրութեան պաշտօնեաներուն ձեռքովը դեռ Մեծն Հաշիւ մը ըրուելով՝ Պրուսիա չոլծարկութ թէ տարին վրայի մետաքս կ՚ելլէ, բայց վիճակագիրներուն հաշուածին նայելով՝ 1,700,000 քիլոկրամ անգործ մետաքս կը հանուի կամ յառաջ կու գայ, որուն 17,000,000 քիլոկրամ բռած հարկաւոր է, և ամէն մէկ քիլոկրամ բռածին 4 ֆրանք արժէք դնելու ըլլանք, բոլորին գինը 68,000,000 ֆրանք կ՚ընէ։ Միայն թէ գաղղիացի կերպասագործ ճարտարներուն աս բաւական չըլլար, անոր համար 1846ին 72,161,628 ֆրանքի մետաքս ալ դրսէն Գաղղիա բերուեցաւ։

Թէ Գաղղիա և թէ Եւրոպայի ուրիշ մասերուն մէջ փորձելով խնդան, որ մետաքսի մշակութիւնը՝ հաջողութեան ու պգեղգործութեան հետ կրնայ ընկերանալ։ Հարկանեբնաց անպարտ եղած հողով թթենիները գոհ կ՚ըլլան։ Գիւղերէն երկիրները չերտա մնացանելու համար մէկիկ են։ Երկրագործութեան հետ մետաքսի մշակութիւնը կամ մետաքսահանութիւնը միացնելու

* Մետաքսագործութիւն ի Դաշինեան Ռաեիլը Աղայէ․ 1847․ ի Պոլիս․ Երկրագործութիւն 1845․ ի Վ․ Թէեեա․ Երես 288 — 297․ և ուրիշ զանազան գրքերու մէջ։

ան կողմանէ ալ աղէկ է որ տղաք, ծերունիք ու կանայք խիստ և ծանր աշխատութեան կարող չըլլալով՝ մետաքսի վերաբերած թեթեւ գործերը կը տեսնեն և ժամանակնին օգտակար չերթար, առով յաւսոյնաւորներն շատ աւելի բան կը վաստըկուի․ բայց աս մասնաւորքը աւելի օգտակար ըլլալու համար մետաքսի զգալմանքը փոքր փոքր մասերու բաժնելու է։ Պարձնալ ընդհանրապէս խօսելով մետաքսի մշակութիւնը պզեղգործներու աւելի յարմար է, ինչու որ չերտածնիրու անհրաժեշտ հարկաւոր եղած միջոցներին, կարգն ու ծչուութիւնը պզեղգործները մնաւանդ կրնան պահել։ Այս ատենի ըլլայ նէ, կը յուսացուի որ քիչ ժամանակուան մէջ մետաքսաբերները, բաժակերգիններու պէս շատ գործածական, աւսոն աւելի եւս շահաւէտ բան կ՚ըլլայ։

ԽԱՌՆ ԼՈՒՐԵՐ

ՓՈՂՈՍՑԻ համն բժիշկը՝ որն որ շատ ատեն Եգիպտոս կեցած է, հնեւոյը շարունակ ժամանակ պտկաս շըլլալուն վրայ բռած գնուուֆիւնները հաստատելու կը ծանուցանէ։ Նոր կարծիքին նայելով, աս տեղը նայն խի տեղերցիք են, որ իրենց քարքակը, կերած կերակուրնին և իրենց աշխատութեանը կը մոռցանեն ու կը պահին։ Նոր ճշմարտութիւնը ցուցնելու համար, Փէյլիէ կամ Եգիպտացի գեղացոյ մը անդուցած կեանքը կը ստորագրէ։ Իր խրճիթը գետնի վրայ շինուած է, կ՚ըսէ, որն որ կեցող հասած ըրէն խիստ կ՚ըլլայ։ Անկէյը մէջտեղ տնար մէջ կը բնակին, ու անդիմատ փախեթի (խսիր) մը վրայ կը պառկին կ՚ելլեն, որն որ գետնի խոնաւութենէն զերծը չպահեր։ Աս խրճիթին բոլորտիքը հաղա կուա աղտեղութիւններ, ճախճնաներ ու կենդանեաց նեխած մարմիններ կ՚եղեւան։ Պարձնալ Նեղոս գետը բան իր ատեցը գայծած ատեն, բացած փոսերուն մէջ ջուր կը ձգէ, որն որ անմիջապէս վնասակար ջուր կ՚ըլլայ․ ի վերայ այսր ամենայնի Փէլլահին ծարաւը անցընելու ազբիւրն աս է։ Գլուխն միշտ աս տեսակ աղբեւրի ջրովը՝ խմելու ու իր սրմնական լուացանքներուն կը գործածէ։ Նոյն պէս աս տպականան, ջրոյն վնասակար մասնաւորները իր մարմնոյն մէջ կ՚ընդունի։ Աշխատութենէն հանդչելու գած ատենը՝ կարծես թէ ամենէն աւելի ժահահաստութիւն բոլորը անդուսագը կ՚ընտրէ, այսինքն կ՚երթայ իր խրճիթին մօտ կենդանեաց ճարուշ․ նախրաւանաց մէջ, ուր որ իր շնչելը կրնալու հետ կը հատենի, դէղ դէզ կեցած աղտեղութիւններուն վրայ կը նստի։ Գոնէ՛ թէ որ յարմար հողոտուսով մը օդին ուղղակի ազդեցութենէն մարմինը պահելու ըլլայ, ան ատենը մէթնոլորտին ժահահասութիւնը մարմնոյ ծակոտկէններէն ներս չէր անցներ։ Բայց որովհետեւ հագածը՝ ասկէն լայն կապուէ պատմուճան մը, ու փոքկէն լայն ու սեւ բրդէ մերկորկա մին է, անոր համար մարմնոյն ու ոչ մէկ մասը օդին ժահահատաթենէն կը պատսպարէ։ Նաեւ իր սովորական կերակուրն ալ քիչ վնասակար չէ․ Հացին կրլն հաղաւատներու արժանի ալլիւր կերակուր մը, կրեն արդելուած է։ Նոր համապատ աղքատները մեզ կրնան ասել․ բայց քիչ անգամ կը պատահի որ իրենց տրուած միսը առողջակար կենդանեաց միս ըլլայ։ Շ լսած հացերնին՝ եգիպտացորենի ալիւրն է, սոր պսկրած ատենը՝ ինչ որ առաւ կը գտնեն՝ տանէ կ՚եփեն․ նաեւ բանջարի հանաչն ու արմատի կուալ հասար փոքի գործածելով՝ հաց կը շինեն։ Աս ամէն բաները որ մի և նոյն ատեն ժողովքեան վրայ կ՚ազդեն, մարդ մտածելու ըլլայ՝ ասկէ եղած հիւանդութեան վրայ զարմանալու, որն որ անդէն բոլորովին չանհետ հեռանալ, քանի որ ընակիչներն ալ իրենց բաւուց ու առողջութեան հետ կապուած կը մնան։ Թէ որ կարելի ըլլար Եգիպտացւոյն փոխուելու ժամանակին ալ չարիքները ու բոլորովին անհետ ըլլալը կարելի կ՚ըլլար։

ԻՏԱԼԻԱՅԻ լրագիր աս գեղեցիկ դէպքը կը պատմէ։ Միլանութեան հրապարակը պաշտօն քաղաքական զօրքին քարդուելու ատեն՝ հին մտարը պզտիկ աղջիկ մը կար։ Աս խեղճներէն մէնակ մէկ հոգի դեռ կենդանի մնացած էր․ Աղջիկը գնաւոր մարդիկներէն մէկը աս աղջիկը պառնալով՝ Գնեն կ՚ըսէ, բայց աս աղջիկը մարդը մանեւոր ասաւ․ — Ինչ պէտք եմ ըրել․ պատրաստ եմ։ — Իմն փոթթաւէ ու իրրեւ քու հայրդ կեանքը խնդրէ։ Պաշտօնեան ու քաղի աղջիկը աս յոնոյն պէս՝ զինուորին վրան ինկաւ, ու լալով սկսաւ պաղել․ Տէրմը․ Աստուծոյ սիրոյն համար, հօրս խնայեցէք, կամ զիս ալ միասին մեռցուցէք։ Աս խօսքին շուտ մը հրացանները վար իջան, ու զինուորը իր առաջուն պաշտպանութեամբ յայտնի մեծահոգեաց արժու։